

CONTRIBUȚII LA SEMNIFICAȚIA CÎTORVA PROBLEME DE MEDICINĂ POPULARĂ ROMÂNEASCĂ

Medicina populară românească a folosit încă din timpuri străvechi o serie de leacuri preparate din plante a căror selecționare din complexul biocenotic indigen nu era posibilă decît pornindu-se de la sesizarea prezenței substanțelor toxice sau a celor utile prin observațiile făcute asupra stării propriului organism după consumarea acelorași specii într-un context floristic tradițional, care excludea varietățile mai mult sau mai puțin necunoscute întîlnite firesc în cursul peregrinărilor de-a lungul și de-a latul perimetrelor depărtate între ele cu mii de kilometri. Rolul sedentarismului ca singurul mod de viață potrivit pentru descoperirea substanțelor active din flora meleagurilor noastre precum și marea disponibilitate a strămoșilor poporului român pentru problemele medicale, sînt puse în lumină de semnificația unui fragment din Platon unde se afirmă că un medic trac i-ar fi spus lui Socrate că Zamolxis i-a învățat să nu se gîndească a vindeca ochii fără a se îngriji mai întîi de cap și nici să trateze capul fără a da îngrijire trupului și în același timp sufletului¹. La Plinius găsim informația potrivit căreia la populația dacă și la ceilalți traci, magia juca un rol mai puțin precumpănitor în medicină², ceea ce presupune, logic, întrebuintarea unei medicații corespunzătoare bine cunoscutului principiu „dacă întregul este bolnav — partea nu poate fi sănătoasă”³, rămas însă multă vreme necunoscut grecilor din rîndul cărora s-a evidențiat marele Hipocrate, după ce în tinerețe a fost inițiat de medicul trac Herodicos din Selimbria⁴. Dacă descoperirea și utilizarea diverselor principii active depindeau în bună măsură de cunoașterea amănunțită a complexului biocenotic indigen în condițiile unui sedentarism potrivit pentru aprecierea efectelor drogurilor vegetale preparate invariabil din aceleași specii de flori și arbuști, credința tracilor și a dacilor despre puterea vindecătoare a descîntecelor ce fac „să se nască în suflete înțelepciunea”⁵, în care tracul menționat

¹ Platon, *Carmide*, în *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964, p. 101.

² Plinius, *Historia naturalis*, F. Littre, II, Paris, 1855, XXX, p. 325: „Aș zice că Orfeu a adus cu el, cel dintîi, superstițiile magice o dată cu descoperirile medicale dacă Tracia, unde se găsea, n-ar fi fost cu totul străină de magie”; cf. N. Vătămanu, *Medicină veche românească*, București, 1970, p. 15, nota 1.

³ Platon, *op. cit.*, p. 101.

⁴ N. Iorga, *Istoria românilor*, București, 1936; cf. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 14, nota 5.

⁵ Platon, *op. cit.*, p. 101

de Socrates intuia rolul binefăcător al influențării sistemului nervos central printr-un cordial verbal calmant cu valori terapeutice recunoscute de medicina modernă⁶, demonstrează o inegalabilă putere de pătrundere a structurii psihicului uman și o inteligență a cărei dovadă concretă o constituie strălucita civilizație realizată de populația dacă și succesele obținute de aceasta în confruntarea cu cea mai mare putere militară a timpului.

Dintre multe dovezi despre aprecierile contemporanilor privitoare la iscusința dacilor de a selecționa plantele medicale pentru vindecare, prin restabilirea echilibrului în structura conexiunii diverșilor factori determinanți ai maladiilor, s-au păstrat doar cele din lucrările *De materia rustica*, scrisă de Dioscorides Anazarbis în secolul I e.n.⁷ și *Herbarius*-ul lui Pseudo-Apuleius⁸, unde copști necunoscuți din veacurile III⁹ și IV¹⁰ au interpolat alături de altele un număr de 10—15 plante cu denumiri dacice exacte sau recunoscute ca utilizabile în studii lingvistice¹¹, între care sint „riborasta”¹² sau brusturele (*Arctium lappal*), a cărui recomandare populară actuală ca diuretic-depurativ și pentru creșterea părului în uzul extern se suprapune exact peste cele ale medicinei și farmaceuticii moderne¹³; „dielleina”¹⁴ sau măsălarita (*Hyosciamus niger* L) cu efecte analgezice calmante și antispasmodice identic prescrise la durerile de măsele în medicina poporului nostru și în cea cultă¹⁵ și „dvn”¹⁶ sau urzica (*Urtica dioica* L) a cărei întrebuințare populară ca antireumatic este justificată de cea oficială în afecțiunea amintită prin eliberarea histaminei de către acidul formic produs de porii secretori¹⁷. Deosebit de semnificativ pentru nivelul medicinei populare românești și continuitatea ei din practica vindecătoare a strămoșilor noștri ni se pare apoi faptul că în restul de 42—45 plante cu denumiri dacice corupte sau de alte origini¹⁸, menționate de copști în cuprinsul celor două lucrări amintite, sint trecute și altele ca „blis”¹⁹, identificat ca talpa giștii (*Leonurus cardiaca* L) întrebuințată în mod similar ca se-

⁶ *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 213; cf. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 130.

⁷ *Izvoare* ..., I, p. 381.

⁸ N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 40 și *Izvoare* ..., I, p. 381.

⁹ N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 40.

¹⁰ *Ibidem*, p. 41.

¹¹ I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română, Substratul comun româno-albanes*, București, 1970, p. 58.

¹² *Ibidem*, p. 141—142.

¹³ V. Stanciu, *Comparație între întrebuințarea populară și cea oficială a citorva plante folosite în medicina populară*, București, 1933, p. 14—15; M. Bocșe, V. Giurcă, A. Marossy, *Contribuții la cunoașterea medicinei populare din bazinul Crișului Negru (zona Crișului Pietros)*, Oradea, 1970.

¹⁴ N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 42.

¹⁵ V. Stanciu, *op. cit.*, p. 29; N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 42; M. Bocșe, V. Giurcă, A. Marossy, *op. cit.*, s. v.

¹⁶ R. Vătămanu, *op. cit.*, p. 42.

¹⁷ M. Bocșe, V. Giurcă, A. Marossy, *op. cit.*

¹⁸ I. I. Russu, *op. cit.*, p. 58.

¹⁹ *Izvoare*, ..., I, p. 381.

dativ în medicina țăranilor români ca și în cea cultă²⁰; o alta numită „spioax“ sau „scimpoax“ la Pseudo-Apuleius²¹ sau pătlagina (*Plantago media* L.) cu acțiune expectorantă și antibronșitică etnoiatică confirmată de medicina cultă prin prescrierea siropului de pătlagina²², apoi „teudila“²³ sau izma bună (*Mentha piperita* L.), recomandată atît de către vindecătorii țărani cît și de către farmaceutica modernă pentru calmarea spasmelor în colicile abdominale și nevralgii²⁴ la care se adaugă „amolusta“ ori „amulusta“²⁵ sau mușetelul (*Matricaria chamomilla*), cu întrebuintări identice în cele două medicini, pornind de la efectele antispasmodice-calmante și ușor revulsive ale esențelor eterice,²⁶ precum și altele pe care nu le mai amintim aici. Fără a mai insista asupra semnificației ce se poate desprinde în mod firesc din întrebuintările identice ale speciilor de mai sus, în medicina populară românească și în cea cultă, ne mărginim să observăm că interpolarea acestora printre speciile recunoscute ca utile la Dioscorides Anazarbis și Pseudo-Apuleius arată că populația dacă le-a întrebuintat la aceleași afecțiuni ca vindecătorii țărani și medicii de azi, deoarece este absolut logic că structura mediului nutritiv al factorului biocenotic nu a suferit mutații care să determine schimbarea compoziției chimice a plantelor de-a lungul celor două milenii trecute de atunci.

Cucerirea Daciei în urma celor două războaie trebuie să fi contribuit la evoluția medicinei autohtone prin perfecționarea metodelor chirurgicale, ca urmare a însușirii experienței cîștigate de romani în cursul numeroaselor acțiuni militare pe care le-au purtat de-a lungul veacurilor²⁷ și prin unele leacuri folosite în egală măsură de coloniștii romani, apoi de populația subjugată și de către toți țăranii români din zilele noastre, cum sînt, de exemplu, foile de varză împotriva durerilor de cap²⁸, sucii de ceapă în oftalmie²⁹, cu efecte pozitive neconfirmate însă de practica medicală modernă decît în cazul tusei³⁰, hreanul amestecat cu zahăr la moldoveni și cu miere la romani³¹, avînd o acțiune expectorantă și diuretică folosită și de medicina cultă³² precum și multe altele, ceea ce nu înseamnă însă că dacii nu le-ar fi putut cunoaște

²⁰ Vezi nota 17.

²¹ Vezi nota 19.

²² Vezi nota 17.

²³ *Izvoare* ..., I, p. 383.

²⁴ V. Stanciu, *op. cit.*, p. 26–27.

²⁵ Vezi nota 23.

²⁶ V. Stanciu, *op. cit.*, p. 32.

²⁷ N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 22.

²⁸ Plinius, *op. cit.*, XX, 33; C. Vîrnav, *Rudimentum physiographiae Moldaviae*, Buda, 1836, p. 57 (cf. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 38, nota 2).

²⁹ Plinius, *op. cit.*, XX, 20; C. Vîrnav, *op. cit.*, p. 58 (cf. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 38, nota 3).

³⁰ V. Stanciu, *op. cit.*, p. 16–17.

³¹ Plinius, *op. cit.*, XX, 13; C. Vîrnav, *op. cit.*, p. 58 (cf. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 38, nota 5).

³² V. Stanciu, *op. cit.*, p. 24.

dinainte, mai ales în cazul celor preparate din specii și varietăți întâlnite în flora autohtonă.

După retragerea aureliană și pătrunderea popoarelor migratoare pe teritoriul patriei noastre, populația autohtonă a rămas pe la vetrele ei, organizându-și viața în funcție de noile condiții istorice create prin dispariția fiscalității practicate de Imperiul roman³³ și adoptînd din limba noilor veniți unii termeni strict necesari conviețuirii active, cum este de exemplu „leac-lecutor“³⁴ sau „laekar“ în suedeză și „laeger“ în norvegiană³⁵ ori „leech“ (= medic, în engleza veche)³⁶ și „liekar“ în rusește³⁷, provenit direct din acel „lekeis“³⁸ (= „lecutor“) din Biblia goților lui Ulfilas, veniți printre primele valuri de popoare migratoare pe teritoriul patriei noastre în calitate de „foederati“ pașnici, ceea ce constituie un argument la persistența populației daco-romane pe teritoriul României, deoarece este bine cunoscută împrejurarea că slavii, de la care un cercetător susținea nu de mult că am și împrumutat cuvîntul³⁹, au pătruns în fosta Dacie romană mult mai tîrziu și abia în al patrulea rînd după goți. În afară de faptul că o populație venită de aiurea nu ar fi reușit să sesizeze într-un interval de timp relativ scurt toate posibilitățile oferite de un complex biocenotic diferențiat de cel original prin varietăți care puteau fi cunoscute și întrebuițate numai după experimentări îndelungate, medicina populară este în măsură să producă dovada persistenței populației autohtone la nordul Dunării și prin semnificația prezenței în limba romană a particulei „des“, păstrată însă în forma latină neschimbată a inseparabilei „dis“, ce exprimă o „întărire“⁴⁰ în aromânul „discîntu“, „discont“ în meglenoromână, avînd și înțelesul cunoscut numai în limba poporului nostru de „a bate pe cineva la cap“⁴¹ sau „a stărui mult în ceva“, care corespunde sensului primordial latin, demonstrînd prin aceasta o diferențiere netă între regiunile de apariție și cristalizare a limbilor menționate. Considerată ca împrejurare și premiză favorabilă dezvoltării unei etnoiatrii de o calitate extrem de bună pentru condițiile specifice ale dezvoltării poporului nostru, persistența străromânilor de-a lungul veacurilor într-un singur complex biocenotic este demonstrată implicit și de concluziile ce se desprind în mod logic și firesc dintr-o serie de

³³ Șt. Pascu, VI. Hanga, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului în R. P. R.* II, (Feudalismul), București 1958, p. 37.

³⁴ N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 30.

³⁵ Al. Roubakine, *La méthode philologique a l'étude de l'histoire de la médecine et le rôle de la terminologie gréco-latine*, în „Le XVII-e Congrès International d'Histoire de la Médecine“, Athènes, 1960, p. 597 (cf. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 31, nota 2).

³⁶ N. Iorga, *Notițe*, ..., în *Revista istorică*, XXVIII, (1942), nr. 122, p. 156 (cf. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 31, nota 1).

³⁷ Al. Roubakine, *op. cit.*, p. 597.

³⁸ N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 31.

³⁹ C. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, București, 1960, p. 120 (cf. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 30, nota 4).

⁴⁰ *Dicționar latin — român*, București, 1962, p. 224.

⁴¹ *Dicționarul limbii române literare contemporane*, II, D—L, București, 1956, p. 65.

aprecieri realiste, cum ar fi aceea lui József Benkő, care afirma pe la începutul secolului trecut că „românul cunoaște prea bine plantele, întrecînd pe alte națiuni întru folosirea lor spre binele său”⁴², sau recunoașterea publicată în anul 1943 de către medicul dr. Vajkai Aurél, după care „populația maghiară cunoștea mai puțină știință medicală”⁴³ decît românii, la care trebuie să adăugăm faptul, deloc neglijabil, că un învățător german a deprins diverse moduri de lecuire de la o româncă⁴⁴, apoi existența deosebit de semnificativă a acelor „dészkintáláé” spuse de babele doftoroaie maghiare în limba română „deoarece așa au un efect mai bun”⁴⁵, precum și numeroasele nume românești de plante aflate de lingvistul Blédy Géza în limba maghiară⁴⁶ sau nu mai puțin semnificativa utilizare românească a citorva plante medicinale, existente în flora altor regiuni europene dar avînd efecte terapeutice confirmate de farmaceutica modernă, care au rămas însă necunoscute vindecătorilor populari din alte țări⁴⁷. Fără a mai insista asupra acestor fapte în măsură să ilustreze o realitate neglijată uneori în mod nejustificat sau considerată tributară unor „coincidențe” ce ar trebui să dea de gîndit prin însuși numărul lor, precizăm că aprecierile foarte realiste și pozitive de mai sus sînt perfect justificate dacă ne gîndim la împrejurarea deosebit de semnificativă că în medicina populară românească s-au folosit curent o serie de droguri preparate din plante extrem de toxice, cum este acela obținut din „*Solanum dulcamara* L.” sau „losnicioara de ceas rău”, care se administra în Runcul Salvei la atacurile de epilepsie ale copiilor⁴⁸. Folosirea acestei plante pare să fi avut tradiții vechi și în Banatul timișan, unde Grisellini constata, înainte de anul 1780, că toate părțile ei „se întrebuițează în medicina valahilor” pentru o cură administrată sub forma prafului de frunze sau boabe, dizolvat în rachiul ale cărui efecte imediate sînt descrise în felul următor: „turbarea, nebunia și cele mai groaznice convulsii sînt consecințele la cari se poate aștepta de la acest leac eroic; dacă însă temperamentul este destul de tare ca să poată rezista otrăvii fără ca moartea să fi urmat, atunci bolnavul cade într-un foarte greu și adînc somn și într-o nădușeală excesivă, cari semne le consideră ca un bun semn al viitoarei însănătoșiri”⁴⁹,

⁴² Jozsef Benkő, *Magyar Könyvház*, (cf. N. Leon, *Istoria naturală medicală a poporului român*, București, 1903, p. 19).

⁴³ Fr. Aurél Vajkai, *Népi orvoslás a Borsavölgyében*, Cluj, 1943, p. 12.

⁴⁴ J. Haltrich, *Zur Volkskunde der Siebenburger Sachsen*, Wien, 1885, p. 268 (cf. Dr. Aurél Vajkai, *op. cit.*, p. 33, nota 25).

⁴⁵ Dr. Aurél Vajkai, *op. cit.*, p. 33.

⁴⁶ Vezi G. Blédy, *Influența limbii române asupra limbii maghiare*, Sibiu, 1942, p. 19, 24, 28, 39, 65, 69.

⁴⁷ G. Rácz, C. Sz. Lázár, *Considerații privind valoarea terapeutică a unor diuretice de origine vegetală întrebuițate în medicina populară românească*, în *Revista medicală*, X (1964), nr. 3, p. 346.

⁴⁸ V. Butură, *Plante cunoscute și întrebuițate de românii din Transilvania*, Cluj, 1936, extras din „Buletinul Grădinii botanice și a Muzeului botanic de la Universitatea din Cluj”, vol. XVI, nr. 1—4, Cluj, 1936.

⁴⁹ V. Brate, *Informații medico-istorice și de etnografie medicală în Istoria Banatului Timișan de Grisellini*, Cluj, 1935, p. 10.

realizînd în felul acesta o performanță foarte apropiată ca principiu și manifestări exterioare de șocurile provocate cu mijloace chimice de către medicina modernă în cazul bolilor mintale. Leacul de mai sus și efectele imediate ale administrării lui l-au impresionat atît de mult pe Grisellini încît el scrie că procedeul ar trebui să rețină atenția „renumiților medici practicieni”⁵⁰ pe lângă întrebuintarea curentă a drogurilor din „solanum dulcamara” în combaterea reumatismelor învechite recomandat în *Journal Encyclopedique*, VII, 1, 1775, p. 129, sau de Pignot la umflături cu năduf și tuse, ori de către Wehrhof contra ofticeii, iar de către Sauvage și de Linné drept calmant în bolile venerice⁵¹. Nu mai puțin interesante, și la fel de semnificative în sensul aprecierilor amintite mai sus, sînt apoi o serie de leacuri dintre cele mai curioase a căror valoare terapeutică avea să fie confirmată de cercetările medicale moderne, cum ar fi de exemplu înghițirea inimilor crude de păsări în bolile de inimă⁵² și a boaselor cocoșului pentru a avea copii⁵³, justificate prin cercetările lui Heberland asupra hormonilor miocardului⁵⁴ și de experiența Brown-Sequard din 1889 cînd s-a constatat o reîntinerire generală după injectarea extractului din testicule de iepure⁵⁵, ceea ce arată în mod cît se poate de clar că utilizarea lor de către țărani români nu a fost tributară principiului „similia-similibus”, ci unei experiențe și tradiții îndelungate. Trebuie să adăugăm, apoi, în sensul celor de mai sus, că din lucrarea aceluiași Grisellini reiese de asemenea faptul că româncele din Banatul timișan practicau inocularea contra vîrsatului de la om la om⁵⁶ cu cel puțin șaisprezece ani înainte ca celebrul medic englez Edward Jenner să folosească exact aceeași metodă vaccinînd pe copilul James Phipps cu material purulent extras dintr-o pustulă de pe mîna mulgătoarei Sarah Nelmes⁵⁷, înscriindu-se astfel în galeria oamenilor de știință cu merite excepționale în istoria combaterii suferințelor umane. În legătură cu această împrejurare notabilă pentru medicina unui popor, care nu a avut o altă instrucție decît tradiția și experiența îndelungată, cum observa Grisellini, menționăm că nu există nici un motiv de a se pune la îndoială veridicitatea informației, deoarece în anul 1782 Sulzer scria și el că româncele din Făgăraș se inoculau pe frunte și pe dosul mîinilor contra vîrsatului pentru „preservarea frumuseții”⁵⁸, iar în jurul anului 1804 un oarecare Oeffner Joseph de la Societatea de Agricultură din Keszthely căuta remediul împotriva „vîrsatului oilor” prin inocu-

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, p. 10—11.

⁵² V. L. Bologa, *Etnografie-iatrosofie, în Medicină populară românească*, București, 1970, p. 17.

⁵³ V. Dragoș, *Organoterapia în medicina populară românească*, Cluj, 1929, p. 19.

⁵⁴ V. L. Bologa, *op. cit.*, p. 17.

⁵⁵ V. Dragoș, *op. cit.*, p. 5 și 19.

⁵⁶ V. Brate, *op. cit.*, p. 7.

⁵⁷ I. Ursan, *Contribuții la istoricul vaticolizării și vaccinării în teritoriile locuite de români*, Cluj, 1928, p. 10.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 13.

larea celor sănătoase de la una bolnavă, mărturisind că a pornit „de la principiul inoculării de la om la om pe care l-a văzut și învățat de la românii din Ardeal”⁵⁹.

Am enumerat doar câteva dintre problemele ce arată limpede că medicina populară românească nu este numai o „medicină magică”, ci o adevărată știință populară elaborată de-a lungul veacurilor în condițiile cunoașterii foarte amănunțite a unui singur complex biocenotic cu numeroase specii utile, nefolositoare și toxice care puteau fi diferențiate corespunzător numai după îndelungate experimentări și în absența neprevăzutului întâlnit firesc în peregrinările prin sistemele floristice ale unor regiuni depărtate între ele cu sute sau mii de kilometri.

POMPEI MUREȘANU

---

⁵⁹ *Ibidem*, p. 14.